Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*

Doç. Dr. Ayşegül Tural

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2009-7543>

Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Bartın – TÜRKİYE

Doç. Dr. Gülsün Şahan

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1215-9727>

Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Bartın – TÜRKİYE

Doç. Dr. Burcu Duman

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7414-8866>

Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Bartın – TÜRKİYE

Dr. Onur Yılmaz

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1006-4441>

Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 10.09.2020

Kabul: 13.05.2021

On-line Yayın: 30.06.2021

Anahtar Kelimeler

Değer

Değerler Eğitimi

Ders Kitabı

Öğretim Programı

Sosyal Bilgiler

Araştırma Makalesi

* Bu çalışma, Bartın Üniversitesi tarafından "2018-SOS-A-005, Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" başlığıyla Bilimsel Araştırma Projesi olarak desteklenmiştir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.46289>**Öz**

Günümüzde eğitim ortamları, birey merkezli olarak şekillenmekte ve farklı yöntem teknikler ile öğretim kavramı bir süreçte yayılmak istenmektedir. Son yıllarda hız kazanan bilimsel ve teknolojik ilerlemeler doğrultusunda, öğrenme-öğretme süreçleri de farklı bir kimlik kazanmaktadır. Özellikle günümüzün eğitim ortamlarında öğrenen birey merkezli aktif ve dinamik bir süreç vurgulanmaktadır. Bu temel vurgu neticesinde, öğretmenin rolü ve eğitim-öğretim süreçlerindeki araç, gereç ve materyallerin etkililiği de tartışılmaktadır. Öğrenme ortamlarında en temel araçlar denildiğinde, kuşkusuz ki ülkenin genel eğitim politikası ve felsefesini yansıtan öğretim programlarına uyumlu ders kitapları da ilk anda akla gelenler arasında yer almaktadır. Eğitimde yenileşme, gelişme ve kalitenin üzerinde durulduğu günümüz eğitim anlayışında, yapısal olarak disiplinler arası bir yaklaşımı olan sosyal bilgiler dersi başta olmak üzere, tüm derslerde bireyleri etkin kılmak ve bireylerin gelişmişliğini destekleyecek yeni unsurlar ortaya çıkmıştır. İşte "değer" ve "değerler eğitimi" kavramları da bu bakımdan önem kazanmıştır. Bu çalışmada, Sosyal bilgiler 6. Sınıf ders kitabının içinde yer alan metinler üzerinde durularak, ders kitabının değerler eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı incelenmiş ve ders kitabı içerisinde yer bulan değerlerin sıklık olarak 181 kez vurgulandığı görülmüştür. Değerler içerisinde en çok sorumluluk, barış, aile birliğine önem verme vurgulanırken; en az ise tasarruf değerine rastlanıldığı anlaşılmaktadır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Tural, A.; Şahan, G.; Duman, B. ve Yılmaz, O. (2021). Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(85): 15-26.

Examination of the 6th Grade Textbook in Terms of Values Education

Assoc. Dr. Ayşegül Tural

Bartın University, Faculty of Education, Department of Social Studies Education, Bartın – TURKEY

Assoc. Dr. Gülsün Şahan

Bartın University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Bartın – TURKEY

Assoc. Dr. Burcu Duman

Bartın University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Bartın – TURKEY

Dr. Onur Yılmaz

Hacettepe University, Faculty of Literature, Department of German Language and Literature, Ankara – TURKEY

Article History

Submitted: 10.09.2020

Accepted: 13.05.2021

Published Online: 30.06.2021

Keywords

Value
Values Education
Textbook
Curriculum
Social Studies

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.46289>

Abstract

Nowadays educational environments are shaped as individual-centered and it is desired to spread the concept of teaching with different method and techniques to a process. In line with the scientific and technological advances that have gained speed in recent years, the learning-teaching processes are also gaining a different identity. An individual-centered, active and dynamic process is emphasized, especially in today's educational environments. As a result of this basic emphasis, the role of the teacher and the effectiveness of the tools, equipment and materials in education processes are also discussed. When it comes to the most basic tools in learning environments, undoubtedly, textbooks that are compatible with the curriculum reflecting the general education policy and philosophy of the country are among the first things that come to mind. In today's understanding of education, where innovation, development and quality in education are emphasized, new elements have emerged that will enable individuals to be active in all lessons and support the development of individuals, especially the social studies course, which has an interdisciplinary approach structurally. Thus, the concepts of "value" and "values education" have gained importance in this respect. In this study, it is aimed to examine the textbook in terms of values education by focusing on the texts in the Social Studies 6th grade textbook. For this purpose, the 6th grade social studies textbook was examined and it was seen that the values included in the textbook were frequently emphasized 181 times. Among the values, responsibility, peace and family unity are emphasized; It is understood that the least saving value is found.

GİRİŞ

Değer ve değerler eğitimi hususları son dönemde eğitim ortamları ve tartışma platformlarında sıkça tartışılmaktadır. Değer kavramı insanlığa has ve tüm insanların özümsemesi gereken, gelişimlerini destekleyici bir husus olarak ele alındığından, birçok dersin içeriğinde yer alan bir konudur. Bu açıdan özellikle değerler eğitime hizmet etme noktasında, eğitim sürecinde toplumun kültürel değerlerinin aktarılmasının gerekliliğinden hareketle, bireylerin değer kazanımı sürecine aktif katılımı ve değerleri içselleştirerek toplumsallaşmaları önemli konulardan birisi olmuştur (Sarıcı Bulut, 2012: 217). Değer, kelime anlamı olarak “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet; üstün nitelik, meziyet, kıymet” anlamına gelmektedir (TDK, 2020). Değer kavramı gerek bireysel olguları gerekse de sosyal olguları kapsamına almaktadır (Elbir ve Bağcı, 2013: 1322). Devletlerin eğitim politikalarına vatandaşlarına değer kazandırma fikri hâkim olmaktadır (Ulusoy, 2010: 33). Değerler genel yapı itibarıyla, toplumdan topluma farklılık gösterebilen kavramlar olmakla birlikte, bu durum toplumların eğitim sisteminde değerler eğitimi süreç ve yaklaşımlarının da farklılıklar içermesine yol açmıştır (Güzel Candan, Ergen, 2014: 136). Bireylere etkin, aktif, iyi bir vatandaş ve insan olmalarını sağlayabilecek çok yönlü bilgiler, davranış, beceriler ve alışkanlıklar kazandırmayı hedefleyerek eğitim süreci, değerlerle şekillendirilmiş bir takım etkinliği içermektedir. Bu bağlamda okullarda yürütülen değer eğitimi sürecinin ana hedeflerinden biri olarak öğrencilerin her daim daha sağlıklı, daha tutarlı ve dengeli bir kişilik geliştirmelerine destek verebilmektir. Bu bakımdan bireylerin eğitim alma sürecinde çok yönlü gelişmesi amaçlı süreç planlama önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra bireyin tutum ve davranışlarını biçimlendirmesi sürecinde önemli role sahip olduğu düşünülen değerler, öğrencinin sağlıklı ve dengeli gelişimine katkı sağlayabilecektir denilmektedir (MEB, 2018: 9). Bu bakımdan okullarda yürütülen değerler eğitimi için öğretim programlarının bireyin ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanması gerekli görülmektedir (Kurtdeğir Fidan, 2009: 3). Etkili bir değerler eğitiminde okul, aile, sosyal çevre, medya araçları gibi birçok faktör etkili olurken, her bireye hitap edebilecek farklı öğretim yöntem, teknik, proje çalışmaları, eğitici oyunlar, grup olma bilincini geliştirici etkinliklerin de öğretim sürecinde yer alması gerektiği üzerinde durulmaktadır (Halstead, 1996: 11). Evde, okulda, çevrede sürekli devam eden değerler eğitimi süreci ile bireyin kendini, toplumu, hayatı bilimsel ve sistemli şekilde keşfetmesine de yardımcı olunmaktadır (Chaitanya, 2017; Veugelers ve Vedder, 2003). Değerler eğitimi sürecinde ders kitaplarının etkililiği ve güncel ihtiyaçlara göre yenilenmesi de kalitenin yansıtılması açısından güncel ve tartışılan bir konudur. Özellikle değerler eğitim süreci açısından hem öğretmen hem de öğrencilerin sürekli şekilde etkileşim içerisinde bulunduğu ders kitaplarının görsel ve metinsel açıdan geliştirilmesi, değerler eğitimi için önemli bir materyal olması, hem eğitim sürecinin kalitesini yükseltecek, hem de eğitim programında belirlenen değer ve temel amaçlara eğitim-öğretim süreci içerisinde daha rahat şekilde ulaşılabilmesini sağlayacaktır (Kolaç, 2003: 106). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan ve “kök değerler” olarak ifade edilen değerler şunlardır: “adalet, dürüstlük, dostluk, sevgi, sabır, saygı, öz denetim, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik”. Bu değerler, programda ele alındıkları hali ile öğrenme öğretme sürecinde etkili oldukları düşünüldükçe, süreç odaklı kazandırılırken, bireylerin dâhil olduğu değer eğitim sürecinde hem kendi başlarına, hem de birbiriyle ilişkili olduğu düşünülen alt değerler ve kök değerlerle birlikte ele alınarak kazandırılabilir söylemiyle ifade edilmektedir (MEB, 2018: 4). Bu kapsamda öğretim programı içerisinde bulunan ve çalışmanın inceleme konusunu oluşturan ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’na bakıldığında program içerisinde yer bulan değerler: Aile birliğine önem verme, Adalet, Barış, Bağımsızlık, Bilimsellik, Çalışkanlık, Özgürlük, Dayanışma, Duyarlılık, Sevgi, Estetik, Eşitlik Dürüstlük, Vatanseverlik, Saygı, Sorumluluk, Yardımseverlik, Tasarruf şeklinde sıralanmaktadır (MEB, 2018: 9).

Değerler eğitimi açısından Sosyal Bilgiler ders kitaplarını konu alan bazı araştırmalar (Kuş,

Merey ve Karatekin, 2013; Akyol, 2015; Kurtdede Fidan, 2013; Kılcan, 2009; Yaşar ve Çengelci, 2012) bulunmakla birlikte sayıları oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte güncel sosyal bilgiler ders programı temelinde hali hazırda kullanılan 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının incelenmesi mevcut durumu ortaya koyması bakımından önemli ve gerekli görülmüştür. Bu araştırmada 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitapları değerler eğitimi kapsamında incelenmiş ve değerler eğitimi sürecinde ders kitaplarının yeri, önemi, rolünü konunun güncelliği ve etkililiği açısından ortaya koymak hedeflenmiştir. Konunun bu noktadaki güncelliği ve önemi bakımından ders kitaplarının değerler eğitim kapsamında incelenmesi ve ders kitabı ile program örtüşmesinin görülmesi gerekliliği (Aktan ve Padem, 2013: 45), özgün bir değer taşıdığı düşünülmektedir. Bu bağlamda değerler eğitimi kapsamında ele alınan ilgili ders kitabındaki metinler değerler çerçevesinde incelenmiş ve çalışmadan elde edilen bulgu ve sonuçlar yorumlanmıştır. Araştırma, Türkiye'deki Sosyal Bilgiler 6. Sınıf dersi öğretim süreci boyunca kullanılan ders kitaplarının değerler eğitimi çerçevesinde çözümlenmesi ile sınırlı tutulmuştur.

YÖNTEM

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf ders kitabında değerlerin yer alma durumunun incelendiği bu araştırmada, çalışma sürecine uyum açısından nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Verilerin toplanması sürecinde, 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabından doküman olarak yararlanılırken, verilerin toplanması sürecinde ise doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Toplanan veriler ise doküman analizi ile çözümlenmiştir. Nitel araştırma süreçlerinde doküman analizinden faydalanarak hazırlanan betimsel araştırmalarda, öne çıkan temalardan yararlanılarak, araştırma sürecinde durum tespiti yapılarak çoğunlukla bu teknikten yararlanılmaktadır. Doküman analizine bakıldığında, araştırmaya konu olan belli başlı olgu ya da olgularla ilgili olarak çeşitli bilgileri içeren dokümanların incelenmesini ve analiz edilmesi sürecini kapsadığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda araştırmalarda araştırmacı isterse bir araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemlerini kullandığı çalışmalarda ek bilgi sunabilecek yardımcı bir veri kaynağı şeklinde de kullanılabileceğinden önemli görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 188). Doküman analizi ile hazırlanan çalışmalarda, verilerin analizi aşamasında ya da daha öncesinde verilerin incelemesi yapılırken incelenmekte olan dokümanlar, nitel araştırma süreci için önemli ve değerli birer bilgi kaynağı şeklinde düşünülmektedir (Patton, 2014: 293). Bu araştırmada Sosyal Bilgiler 6. Sınıf ders kitabı değerler eğitimi kapsamında incelenmiş olup, bulunan değerler tablo haline getirilerek yorumlanmıştır. Bu incelemede Sosyal Bilgiler 6. Sınıf ders kitabında yalnızca 'metinler' göz önüne alınmıştır. Ders kitabındaki metinlerde değerlerin 'doğrudan' yer alma durumları geçerli sayılmış, 'dolaylı' olarak vurgulamalar ise listeleme kapsamına alınmamıştır. Verilerin analizi aşamasında, değerlerin metinler içerisinde veriliş durumu göz önüne alınırken, ders kitabındaki ölçme-değerlendirme kısımları inceleme dışı tutulmuştur. Araştırmanın geçerlik güvenirliği açısından 2 alan uzmanı ile çalışmaya ilişkin olan tüm ham dokümanlar ve çözümlemeler paylaşılarak uzman görüşleri alınmıştır. Araştırmacı tarafından geçerlik güvenirliğin artırılması için verilere ilişkin bir kontrol listesi oluşturulmuştur. Kontrol listesinde uzmanlar tarafından uygun bulunan maddelere «1», uygun bulunmayanlara «0» puan verilmesi istenmiştir. Kontrol listesine ek olarak her değer ile ilgili rastgele olarak seçilmiş olan birer örnek de uzman görüşüne sunulmuştur. Uzmanlar arasındaki görüş birliğinin teyidi için istatistik programı aracılığı ile korelasyon hesaplaması yapılmıştır. Uzmanların görüşlerinin korelasyon katsayısı 0.99 bulunmuş olup, böylelikle çalışmanın puanlama güvenirliğinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmanın veri toplama aşamasında elde edilen bulgulara ait olan sayfa numaralarını içeren liste, araştırmanın iç güvenirliğini arttırmak için ek olarak çalışma sonunda yer almaktadır.

BULGU VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde, Sosyal Bilgiler 6. Sınıf ders kitabında yer alan değerlere ilişkin elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Değerlere ilişkin bulgular

Araştırmanın bu bölümünde Sosyal Bilgiler ders kitabındaki değerlerin metinlerde yer alışı sıklık durumu incelenmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Değerler

Değerler	f
Sorumluluk	25**
Aile Birliğine Önem Verme	22 **
Barış	22**
Saygı	18
Bilimsellik	16
Özgürlük	15
Adalet	14
Eşitlik	12
Dayanışma	9
Yardımsızlık	6
Sevgi	6
Bağımsızlık	3
Duyarlılık	3
Estetik	3
Çalışkanlık	2
Dürüstlük	2
Vatanseverlik	2
Tasarruf	1*
Toplam	181

Tablo 1 incelendiğinde, 6. Sınıf aşamasında yararlanılan Sosyal bilgiler ders kitabı içerisindeki tüm metinlerde yapılan incelemeye dayalı olarak, ilgili metinlerde değerlerin 181 kez vurgulandığı anlaşılmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde elde edilen bulgulara bakıldığında değerlerin Sorumluluk (25), Barış (22), Aile Birliğine Önem Verme (22), Saygı (18), Bilimsellik (16), Özgürlük (15), Adalet (14), Eşitlik (12), Dayanışma (9), Yardımsızlık (6), Sevgi (6), Bağımsızlık (3), Duyarlılık (3), Estetik (3), Çalışkanlık (2), Dürüstlük (2), Vatanseverlik (2), Tasarruf (1) şeklinde ders kitabı içerisinde dağılım gösterdiği dikkat çekmektedir.

“Sorumluluk (25)” değerine ilişkin olarak s. 31’den alınan örnekte:

“Karşılaştığımız sorunları çözerken haklarımız ve sorumluluklarımız doğrultusunda hukuka uygun hareket etmeliyiz” ifadesi yer almaktadır.

Uluslararası belgelerle güvence altına alınan hak ve özgürlüklerimiz sadece yararlanılması gereken haklar değildir. Bu belgelerde sorumluluklarımız da vurgulanır.

Sıra Sizde Aşağıdaki görsellerin hangi temel hak ve özgürlüklerimizle ilgili olduğunu örnekteki gibi boşluklara yazınız.

BİREY VE TOPLUM 31

Resim 1. Sorumluluk Değerine İlişkin Örnek (s.31)

“Aile birliğine önem verme (22)” değeri için s.13’te verilen örnekte ise:

‘Sevinçlerimizin ve üzüntülerimizin paylaşıldığı ilk yer olan ailemiz hayatımız boyunca yer alacağımız gruplar içinde en önemlilerdendir’ denilmektedir.

BİREY VE TOPLUM 13

Resim 2: Aile birliğine önem verme Değerine İlişkin Örnek (s.13)

“Barış (22)” değerine ilişkin olarak s. 234’te:

‘Türkiye barışa katkı sağlamak için binlerce askeriyle dünyanın dört bir yanında görev yapıyor’ cümlesi verilmektedir.

Resim. 3: Barış Değerine İlişkin Örnek (s.234)

"Saygı (18)" değeri ile alakalı olarak s. 82'de: 'Bu öğretiler aradan yüzyıllar geçmesine rağmen değerlerini korumakta ve tüm dünya tarafından saygıyla karşılanmaktadır' cümlesi görülmektedir. "Bilimsellik (16)" değeri için s. 129'da:

'Akılcılığın zorunlu sonucu bilimselliktir' cümlesi dikkat çekmektedir. "Özgürlük (15)" değeri ile ilgili olarak s. 30'da:

'Çocukların temel hak ve özgürlüklerini korumak ve kullanmalarını sağlamak için "Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme" hazırlanmıştır.' cümlesi vurgulanmaktadır. "Adalet (14)" değeri hakkında s. 54'te:

'Bu sözleşme, ahlak ve adalet ilkeleri açısından oldukça önemlidir.' cümlesi verilmektedir.

"Eşitlik (12)" değerine ilişkin olarak s. 59'da:

'.... Eşitlik ve adalete önem verildi.' cümlesi görülmektedir. "Dayanışma (9)" değeri örnek olarak s. 13'te:

'Bu yüzden aile içi roller sevgi, saygı, dayanışma ve yardımseverlik duygularıyla yerine getirilmelidir.' cümlesi ile ifade edilmektedir. "Yardımseverlik (6)" değerine ilişkin olarak s. 82'de:

'Bir esnaf birliği olan ahiler yardımseverlikleriyle tanınmışlardır.' cümlesi ifade edilmektedir. "Sevgi (6)" değerine ilişkin olarak s. 15'te:

'Bugün okulda öğrencilerimin iyi birer insan olmaları, sevgi ve saygı ile yetişmeleri için çalışan bir öğretmenim.' cümlesi görülmektedir. "Bağımsızlık (3)" değerine dair s. 222'de:

'Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları Türk dış politikasına yeni bir boyut eklemiştir.' cümlesi bulunmaktadır. "Duyarlılık (3)" değerine ilişkin olarak s. 30'da:

'Biz çocuklar masum ve duyarlıyız.' cümlesi görülmektedir. "Estetik (3)" değeri s. 21'deki ilgili örnekte:

'Sanat toplumsal estetik anlayışını geliştirir.' cümlesi ile ifade edilmektedir. Çalışkanlık (2)" değerine ilişkin olarak s. 22'de:

'Çok tertipli, azimli ve çalışkandı.' cümlesi görülmektedir. Dürüstlük (2)" değerine ilişkin s. 63'te:

'Türkistan'a gelen müslüman tüccarların dürüstlükleri ile örnek oluşturmaları Türklerin İslamiyet'e olan ilgisini arttırmıştır.' cümlesi verilmektedir. Vatanseverlik (2)" değerine s. 180'de yer alan örnekte:

'Zaten küçüklükten beri polis üniformaları çok dikkatimi çekerti. Ancak polis olmak için vatanseverlik ve polisliği sevmek....' cümlesi ile yer bulmaktadır.

“Tasarruf” değeri için ise s.176’dan:

‘Nitelikli insanlar tasarruflu kişilerdir. Zamanı, kaynakları ve emeği israf etmezler. Geliştirdikleri yöntemler, kullandıkları araçlar onların ürünleri ve zamanı daha verimli kullanmalarını sağlar’ ifadesi öne çıkmaktadır.

Resim. 4: Tasarruf Değerine İlişkin Örnek (s.176)

Araştırmanın bulguları genel olarak incelendiğinde, sorumluluk değerine ilişkin olarak hak ve özgürlükler kapsamında sorumlu davranmanın önemi ve gerekliliğinin vurgulandığı anlaşılmaktadır. Aile birliğine önem verme değeri çerçevesinde ailenin ve aile birliğinin devamlılığına dikkat çekilmektedir. Barış değerine ilişkin olarak barış değerinin dünya barışı kapsamında önemine vurgu yapılmaktadır. Saygı değeri le ilgili olarak farklı örnekler ile insan saygı, doğaya saygı vb. durumlara dikkat çekilmektedir. Bilimsellik değeri ile ilgili olarak bilimin teknolojiyle ilişkisine ve bilimsel düşünmeye vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. Özgürlük değerinde özgür olmanın önemi, adalet değerinde adalet kavramının toplumlar için yönetsel anlamda yerine dikkat çekildiği anlaşılmaktadır. Eşitlik değeri için bireylerin eşit olmasının değerine değinildiği görülürken, dayanışma ve yardımlaşmanın toplumları birleştirici gücüne vurgu yapılmış olduğu ifade edilmektedir. Yine ilgili örneklerden yola çıkılarak sevgi değerinin çok yönlü incelendiği, bağımsızlık kavramının önemi vurgusu ve duyarlılık değeri için bireysel ve toplumsal olarak olaylara duyarlı olmanın gerekliliği açıklanmaktadır. Estetik değeri için sanatsal bakış açısı vurgusu öne çıkarken, çalışkanlığın gelişimsel açıdan gerekliliği, dürüstlüğü önemi ve vatanseverliğin toplumsal gelişim için yerine de dikkat çekildiği görülmektedir. Sosyal Bilgiler ders kitabında değerlerin yer alış sıklıkları bakımından incelenen bu araştırmada, en çok *Sorumluluk* (25), *Barış* (22) ve *Aile birliğine önem verme* (22); en az ise *Tasarruf* (1) değerinin tekrar edildiği görülmekte olup, ilişkili sayfalardan örnek görsellerle desteklenerek yorumlanmıştır.

Tüm bu ders kitabı içinde Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan 18 değere toplam 181 kez yer verildiği anlaşılmaktadır. İlk dört değere toplam 87 kez yer verildiği, geri kalan dayanışma, yardımseverlik, sevgi, bağımsızlık, duyarlılık, estetik, çalışkanlık, dürüstlük, vatanseverlik, tasarruf gibi değerlere daha az yer verildiği anlaşılmıştır. Her bir değer kendisi içinde önemli olup kitap içerisinde

eşit oranda yer bulması gerekliliği önemli görülmektedir. Bu farkın incelenen ders kitabının içerik açısından değerler eğitime yer vermede eksiklikleri olabileceği durumundan kaynaklandığı akla gelmektedir. Bu bağlamda ders kitapları incelenirken daha titiz değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir diye düşünülmektedir. Her ne kadar ders kitapları yardımcı kaynak da olsa öğrenciye programa uygun, programla örtüşen ders kitaplarının verilmesi gerekmektedir. En az yer alan tasarruf değerinin de en az diğer değerler kadar önemli olduğu, ülkelerin ekonomik gelişimi açısından tasarruf etmenin öneminin de vurgulanması gerektiği söylenebilir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde ise sorumluluk, barış, aile birliğine önem verme, saygı, bilimsellik, özgürlük, adalet, eşitlik değerlerinin ders kitabında daha fazla yer bulduğu, dayanışma, yardımseverlik, sevgi bağımsızlık, duyarlılık, estetik, çalışkanlık, dürüstlük, vatanseverlik ve tasarruf değerlerinin daha az yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu bulgular çerçevesinde Sosyal Bilgiler 6. Sınıf ders kitabının değerler eğitimi kapsamında kullanıldığı ancak yapılan inceleme sonucunda değerlerin ders kitabında kabul edilebilir ölçüde yer bulmadığı, ders kitaplarının değerleri kazandırmada önemli kaynaklardan olduğu, ders kitaplarının program doğrultusunda belirlenen değerlere yeteri kadar yer vermesinin önemli ve gerekli olduğu söylenebilmektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sosyal Bilgiler 6. Sınıf için hazırlanan ders kitabının değerler eğitimi kapsamında incelendiği bu araştırmada, çalışmanın genel sonuçlarına bakıldığında ders kitabı ve ilgili öğretim programında yer alan değerlerin bir kısmı ile uyumlu olduğu, programda yer alan tüm temel değerlere eşit oranda ders kitabında yer verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Değerler çerçevesinde yapılan incelemeye göre Sosyal bilgiler 6. Sınıf ders kitabında değerlerin 181 kez tekrar edildiği görülürken, her bir değer için farklı sıklıkta ders kitabı içerisinde yer bulduğu anlaşılmaktadır. Araştırmada, ders kitabı içerisindeki metinlerde değerlerden en çok *sorumluluk, barış ve aile birliğine önem verme*'nin vurgulandığı görülürken; dayanışma, yardımseverlik, sevgi bağımsızlık, duyarlılık, estetik, çalışkanlık, dürüstlük, vatanseverlik değerlerinin orta düzeyde vurgulandığı, tasarruf değerinin ise daha az yer aldığı yer aldığı anlaşılmıştır. Bu sonucu destekleyen bir çalışma olarak Balcı, Yanpar Yelken (2013)'in hazırladıkları çalışmada öğretmenlerin değerleri ilişkin görüşleri üzerine dikkat çektikleri ve katılımcı öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programları'nda bulunan tüm değerleri genel olarak çok önemli buldukları, fakat değerler çerçevesinde önem sırasına göre barış, adil olma, dürüstlük, duygu ve düşüncelere saygı gibi değerler ile hak ve özgürlüklere saygı gibi değerleri önem sırasına göre daha üst sırada tuttukları ve bu değerlerin de demokratik değerler arasında olduğunu düşündükleri gibi sonuçları ifade edilmektedir. Bu bakımdan çalışmanın sonuçlarının bu araştırmayı desteklediği düşünülmektedir. Susar Kırmızı (2014) nın 4. Sınıf Türkçe ders kitabındaki yer alan değerleri incelemiş olduğu çalışması da aile birliğine önem verme, saygı, dürüstlük gibi değerlere yaptığı vurgu ile bu araştırmanın sonuçlarına uygunluk göstermektedir. Aktan ve Padem (2013)'in 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki değerlere çok yönlü olarak yaklaştığı araştırma da, başta aile birliğine önem verme, barış, dürüstlük, saygı, sorumluluk gibi değerler olmak üzere, ders kitabı ile programdaki değerlerin örtüştüğünü ortaya koyması bakımından bu araştırmanın sonuçları açısından önemlidir denilebilmektedir. Bu çalışmadaki bulguları desteklemeyen Kuş, Meray ve Karatekin (2013)'in 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları içinde değerlere yer verilmeyi inceleyerek hazırladıkları araştırmada, sonuçları itibariye ilköğretim 4 ve 5. sınıf kitaplarında yoğun olarak vurgulanan değerlerin sırasıyla duyarlılık, vatanseverlik, sorumluluk, sevgi ve dayanışma olduğu; Sosyal Bilgiler öğretim programında yer almasına rağmen en az vurgulanan değerlerin ise temizlik, dürüstlük ve hoşgörü olduğu tespit edilmiştir. Akyol (2015)'ün hazırladığı ve 6.Sınıf Sosyal bilgiler ders kitabında bulunan okuma metinlerindeki çeşitli değerleri incelediği araştırmasında, incelenen metinler içerisinde en yoğun şekilde adil olma, sorumluluk,

bağımsızlık, bilimsellik değerlerinin en az olarak ise aile birliğine önem verme, dürüstlük, kültürel mirasın korunması, vatanseverlik ve sevgi değerlerinin yer aldığı görülmüştür. Tural (2018)'in değerler eğitimi açısından Emile eserini incelediği çalışmasının sonuçlarının bu araştırmayı desteklediği düşünülmektedir. Öte yandan Kurtdeğir Fidan (2013)'in öğretmen görüşlerine yer verdiği araştırmasında Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan ders kitaplarının kültürel özellikler, gelenek ve görenekler açısından değerler eğitimi kazandırmada yetersiz olduğunu sonucuna ulaşılmıştır. Kılcan (2009)'ın yapmış olduğu çalışmada da 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersinin öğretmenleri, Sosyal Bilgiler 6. sınıf programında yer almakta olan değerlerin, Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabı ile yeterince örtüşmediği konusunu belirtmişlerdir. Yaşar ve Çengelci (2012)'nin beşinci sınıf düzeyinde hazırladıkları ve Sosyal Bilgiler dersinin kapsamında değerler eğitimi sürecini etkililik açısından araştırdıkları çalışmada, öğretmenlerin değerler eğitimi konusunda ilköğretim beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının zengin bir kaynak olduğu yönündeki görüşleri ifade edilmiştir. Bununla birlikte programda yer alan diğer tüm değerlerin de farklı sayılarla, ders kitabında yer aldığı anlaşılmıştır. Sosyal bilgiler ders kitaplarının, ilgili dersin öğretim programına bağlı şekilde, değerler eğitimine hizmet etmesi bakımından, hem bireysel olarak hem de grupla işbirliği içinde çalışarak, değerleri kazandırmayı desteklediği söylenebilir. Yine Tural (2018)'in Dede Korkut Hikâyelerinde sosyal bilgiler öğretim programındaki değerler konulu çalışması da sonuçları çerçevesinde bu araştırmanın sonuçları ile uyumlu görülmektedir. Tural, Şahan, Işık, Özdemir, Uysal ve Yılmaz (2017)'in ders kitaplarını resim-metin ilişkisi kapsamında incelediği ve ders kitaplarının etkililiğine vurgu yaptığı çalışmada bu araştırmanın sonuçları ile uyumlu görülmektedir.

Sonuç olarak:

1. Ders kitapları hazırlanırken değerler eğitime yönelik metinler ile etkinliklere daha fazla ve eşit oranda yer verilmesinin, değerlerin kazanımına hizmet etmesi bakımından yararlı olacağı düşünülmektedir.
2. Ders kitaplarının değerler eğitime katkısı noktasında, öğrenme sürecinin okul içi ve okul dışı süreçleri destekleyecek şekilde planlanması ile öğretmen rehberliğinde, öğrenen bireylerin değerleri hayatlarına katmalarının desteklenmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Aktan, O., Padem, S. (2013). İlköğretim 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Okuma Metinlerinde Yer Alan Değerler. *Asya Öğretim Dergisi*, 1(2), 44-55.
- Akyol, Y. (2015). Ortaokul 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Okuma Metinlerinde Yer Alan Değerler. *INESJOURNAL Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5, 194-207.
- Balcı, F, A., Yanpar Yelken, T.(2013) İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler ve Değer Eğitimi Uygulamaları Konusunda Öğretmen Görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14 (1), 195-213.
- Chaitanya, Mekala (2017). "Value Based Education And Methods, Strategies, Approaches To Impart It In Education". *International Journal Of Research Culture Society* 1 (5), 6-10.
- Elbir, B. ve Bağcı, C. (2013). Değerler Eğitimi Üzerine Yapılmış Lisansüstü Düzeyindeki Çalışmaların Değerlendirilmesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(1), 1321-1333.
- Güzel Candan, D., Ergen, G. (2014). 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161.
- Halstead, J. Mark (1996). *Values And Values Education In Schools*. J. Mark Halstead & Monica J. Taylor (Ed.). Values in education, education in values. First Edition. Falmer Press.
- Kılcan, B. (2009). *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Öğretime İlişkin*

- Öğretmen Görüşleri (Kırşehir İli Örneği), Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde.
- Kolaç, E. (2003). İlköğretim Dördüncü Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Xvii (1), 105-137.
- Kurtdede Fidan, Nuray (2009). "Öğretmen Adaylarının Değer Öğretimine İlişkin Görüşleri". *Kuramsal Eğitimbilim* 2 (2), 1-18.
- Kurtdede Fidan, N. (2013). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi: Nitel Bir Araştırma. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (3), 361-388.
- Kuş, Z., Merey, Z. ve Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11 (25), 183-214.
- MEB. (2018). İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, [Http://Mufredat.Meb.Gov.Tr/Programdetay.aspx?Pid=155](http://Mufredat.Meb.Gov.Tr/Programdetay.aspx?Pid=155).
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı*. Birinci Baskı. Devlet Kitapları.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (M. Bütün, S. B. Demir, Çeviri Ed. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Sarıcı Bulut, S. (2012). Gazi Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(3), 216-238.
- Susar Kırmızı, F. (2014). 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinde Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12 (27), 217-259.
- TDK. (2020). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>
- Tural, A. (2018). Dede Korkut Hikâyelerinin Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Değerler Açısından İncelenmesi, *Turkish Studies Educational Sciences*, 13(11), 1337-1346.
- Tural, A. (2018). Rousseau'nun Emile Adlı Eserinin Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Değerler Açısından Analizi, *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7600>, Number: 66 Spring II 2018, 69-75.
- Tural, A., Şahan, G., Işık, A. D., Özdemir, S., Uysal, H., Yılmaz, O. (2017). Türkiye ve Almanya'daki Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Resim Metin İlişkileri ve Kullanımları Bakımından Karşılaştırılması. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 6 (2), 770-782.
- Ulusoy, K. (2010). Değer Eğitimi: Davranışçı ve Yapılandırmacı Yaklaşımına Göre Hazırlanan Tarih Programlarında Değer Aktarımı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 32-51.
- Veugelers, W., Vedder, P. (2003). "Values In Teaching". *Teachers And Teaching. Theory and Proctice*, 9 (4): 377-389.
- Yaşar, Ş ve Çengelci, T (2012). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimine İlişkin Bir Durum Çalışması. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (9), 1-23.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

EK. Değerlere ilişkin bulgulara ulaşılan sayfa numaraları

Sorumluluk: 14a, 14b, 14c, 14d, 14e, 15a, 15b, 15c, 19, 31a, 31b, 33, 35, 134, 174a, 174b, 174c, 174d, 187, 192, 193, 194, 206a, 206b, 206c

Barış: 55, 72a, 72b, 78, 86, 213, 220a, 220b, 220c, 220d, 220e, 220f, 220g, 220h, 221a, 221b, 223, 229, 234a, 234b, 234c, 234d

Aile Birliğine Önem Verme: 13a, 13b, 13c, 13d, 14, 17a, 17b, 17c, 22, 24, 43a, 43b, 43c, 43d, 171, 172, 206, 207a, 207b, 213, 238

Saygı: 13, 15a, 15b, 24a, 24b, 31, 82, 188, 198a, 198b, 198c, 198d, 198e, 198f, 201, 202, 206, 207

Bilimsellik: 121, 122a, 122b, 125, 127, 129a, 129b, 132a, 132b, 133, 134, 136a, 136b, 207a, 207b, 222.

Özgürlük: 30, 31a, 31b, 31c, 56, 174a, 174b, 188, 190, 196, 201, 206, 207, 213, 215

Adalet: 17, 43, 54a, 54b, 56, 59a, 59b, 62, 75, 81, 201a, 201b, 213a, 213b

Eşitlik: 43, 56, 59a, 59b, 62, 188, 189, 201a, 201b, 213, 215, 220

Dayanışma: 11, 13, 19, 26a, 26b, 27, 29, 181, 223

Yardımseverlik: 13, 17, 26, 27, 29, 82

Sevgi: 13, 15a, 15b, 17, 142, 148

Bağımsızlık: 203, 220, 222

Duyarlılık: 30, 199, 238

Estetik: 21, 45, 181

Çalışkanlık: 22, 25

Dürüstlük: 15, 63

Vatanseverlik: 180, 181

Tasarruf: 176